

Таким чином зазначимо, що з кінця 1920-х рр. у спортивній політиці комуністичної партії буде надаватися перевага саме мультиспортивним заходам, порівняно зі спортивними змаганнями в окремих видах спорту. Коли проводяться змагання в якомусь одному виді всі розмови – уболівальників, коментаторів, учасників – обертаються навколо тактики, стилів, результатів тієї чи іншої, конкретної, гри. На противагу цьому, коли одночасно проводиться кілька змагань, у фокусі обговорення присутні не самі ці численні види спорту, а спорт загалом, спорт як такий, проявом якого є зустріч спортсменів різних національностей і республік на свят молодості, динамізму, оптимізму. Загалом, як показав досвід кількох наступних десятиліть, для держави значно простіше нав'язати нові смисли, уроки, і знаки спартакіадам, а потім і олімпіадам, ніж змаганням у одному виді спорту, де гра сама по собі була і знаком і смислом. Організуючи свої мультиспортивні свята, радянське керівництво прагнуло прилучити широкі верстви населення до цивілізованих форм активності й дозвілля. В капіталістичному світі олімпійські види спорту (можливо, за винятком футболу та боксу) вважалися захопленням лише освічених верств, а в СРСР влада прагнула зробити їх формою дозвілля робітників і селян. Із часом, експерименти перших Спартакіад поступилися місцем більш серйозним формам діяльності. Й коли в 1952 р. СРСР долучився до олімпійського руху, йому не довелося розпочинати з нуля.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України (надалі – ЦДАГОУ) – Ф. 7. Оп. 1. Спр. 195. Ар. 1, 3-5
2. ЦДАГОУ – Ф. 7. Оп. 1. Спр. 290. Ар. 33
3. ЦДАГОУ – Ф. 7. Оп. 1. Спр. 290. Ар. 12-13
4. ЦДАГОУ – Ф. 7. Оп. 1. Спр. 195. Ар. 10
5. ЦДАГОУ – Ф. 1. Оп. 20. Спр. 2010. Ар. 67, 69
6. ЦДАГОУ – Ф. 7. Оп. 1. Спр. 290. Ар. 8-9
7. ЦДАГОУ – Ф. 7. Оп. 1. Спр. 290. Ар. 14
8. ЦДАГОУ – Ф. 7. Оп. 1. Спр. 195. Ар. 19
9. «Комсомолец України» – Харків, 1926. – 26 жовтня
10. «Фізична культура» – Харків, 1931. – 6 лютого
11. ЦДАГОУ – Ф. 7. Оп. 1. Спр. 1187. Ар. 1
12. Нові перспективи історіописання / За ред. П. Берка; Пер. з англ. – К. : Ніка-Центр, 2004. – С. 303

Тымошенко Ю.А. ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА В УСЛОВИЯХ СТАНОВЛЕНИЯ СОВЕТСКОЙ ТОТАЛИТАРНОЙ КУЛЬТУРЫ (1920-Е ГГ.).

В статье исследуются состояние и развитие физической культуры и спорта в УССР в межвоенные годы. Обращается внимание на парадигмальную направленность физической культуры, собственно – на ее милитарность. Обосновывается положение, что физическая культура в исследованный период реализовывала не столько спортивную или оздоровительную функции, сколько идеологическую. Определяющую роль в развитии физкультурно-спортивной сферы в УССР сыграла самодеятельность людей.

Ключевые слова: физическая культура, милитарная парадигма, спорт, тоталитарное общество.

Tymoshenko Y.A. PHYSICAL CULTURE BEYOND THE CONDITIONS OF SOVIET TOTALITARE CULTURE DEVELOPMENT (1920-S).

The article is dedicated to the research of state and development of physical culture, sport in this field in paid to paradigmical direction of physical culture, in particular to its military features. The author proves the idea, that during that period physical culture played an ideological role, instead of sports or recreational role. The core role iw physical culture and sport development in the USSR had self organization of people.

Key words: physical culture, military paradigm, sport, totalitarian society.

УДК 323. 281:274: [2-725]» 193»

РЕПРЕСІЇ ЩОДО ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ЦЕРКОВ ТА ЇХ КЕРІВНИКІВ У 30-ТІ РР. ХХ СТ.

Р.А. Сімарчук

У статті розповідається про боротьбу більшовицької влади з протестантськими церквами у 30-ті роки минулого століття. До неї вона залучила державні силові структури, які розгорнули масштабну репресивну кампанію щодо протестантських віруючих. Упродовж досліджуваного періоду це призвело до занепаду, саморозпуску або закриття церков євангелістів. Кількість їх священнослужителів скоротилася на 90%.

Ключові слова: антидержавний елемент, конфесії, партійна влада, політика, протестанти, репресії, священнослужителі.

Тема утисків та репресій щодо релігійних організацій у радянський період не є новою. Її так чи інакше висвітлювали історики, які займалися релігієзнавчими дослідженнями. Частина з них вивчала й політику влади щодо протестантських конфесій (баптистів, євангельських християн, адвентистів сьомого дня та християн євангельської віри (п'ятдесятників)) у 30-ті роки ХХ ст. Утім одні схвалювали її і засуджували діяльність релігійних об'єднань [1], інші, навпаки, підтримували позиції конфесій, однак їх взаємовідносини з урядовими структурами наводилися надто поверхово, без конкретних фактів [2; 3; 4]. Решта авторів, переважно конфесійних [5; 6; 7], через брак джерел послуговується тими даними, які їм переповіли одновірці або свідками яких вони стали самі, що підвищує роль суб'єктивного фактора в дослідженні. Тому переважну більшість фактичного матеріалу нашої наукової розвідки ґрунтується на архівних джерелах, залучення яких для розкриття заявленої теми й стало головною метою цієї публікації.

На початку 30-х рр. більшовицька влада послідовно перейшла до застосування силових засобів щодо віруючих-протестантів. Створений при раді Спілки воєвничих безвірників «антисектантський відділ» неодноразово ініціював проведення репресій щодо «сектантів», які повинні притягуватися до відповідальності за контрреволюційні та кримінальні злочини, а також і за відмову служити в армії, вимагав створення з антирелігійників кадрів судових експертів та громадських обвинувачів, щоб домогтися проведення показових судових процесів. Вони покликані були «обезголовити» протестантські церкви через позбавлення волі, висилку або навіть страту їхніх лідерів.

Порівняно з іншими регіонами СРСР, в Україні процес «розкуркулення» набув великого розмаху. Ця обставина значною мірою «сприяла» утискам місцевого протестантства. Більшовики добре розуміли, що, позбавлена лідера, громада приречена на саморозпуск. Крім того, місцеві органи влади часто прискорювали цей процес, відмовляючи громадаму реєстрації. Про факти боротьби влади із «сектантами-куркулями» неодноразово розповідалося в антирелігійних виданнях тих років. Наприклад, на шпальтах журналу «Безвірник» за 1934 р. подавалися дані про засудження керівника баптистів Миргородської громади Полтавської області за «злісне порушення державного закону про хлібозаготівлю». Після його арешту організація розпалася. Аналогічний випадок трапився на Вінниччині, де безвірники «викрили сектанта-куркуля» С. Войтенка – пресвітера громади християн євангельської віри. Його було засуджено до заслання, після чого у громаді залишилося лише п'ятеро осіб [8, с. 85]. Подібні факти спостерігалися й в інших регіонах України. Так, селянина із с. Різдвяного, що на Харківщині, Г. Губського заарештували лише за те, що він продав вирощений ним хліб, а не задарма здав державі [9, арк. 15].

За висловлюванням дослідника баптизму Л. Мітрохіна, у 30-ті рр. «склалася трагічна ситуація: церковним організаціям і віруючим не лише відмовляли в політичній довірі, але й робили все, щоб увігнати їх в образ ворога» [2, с. 389].

Після внесення змін у релігійне законодавство, на початку 30-х рр. становище протестантів ще більше ускладнилося. Обслуговування громад проповідниками стало практично неможливим, оскільки воно потребувало особливого дозволу представників влади. Отримати дозвіл всіяко перешкоджали, а самостійне відвідування організацій суворо каралося в адміністративному порядку. Від керівників громад влада вимагала все нових і нових поступок. У травні 1929 р. центральне керівництво НКВС розробило і направило в місцеві адміністративні відділи таємну інструкцію, в якій навчало своїх підлеглих роботі з «ненадійними» керівниками деяких релігійних організацій. Осіб, які формально мали всі права, щоб бути в числі фундаторів або членів товариства, але про яких надійшов від ДПУ або інших органів компрометуючий матеріал, треба було в той або інший спосіб усувати від участі в

товаристві. Способи ці добиралися залежно від характеру компромату та наявності тих чи інших можливостей, а саме: позбавлення виборчих прав і на підставі цього виведення особи зі складу товариства. Якщо жодні засоби не підходили, тоді рекомендувалося не допускати діяльність такого товариства, відмовивши йому з різних мотивів у реєстрації статуту [10, арк. 10].

Репресивна машина проти лідерів протестантів запрацювала ще у 20-ті рр. Майже в усіх антирелігійних виданнях було роздруковане «викриття» «шпигунської групи баптиста Шевчука», яка діяла на Вінниччині, перебуваючи начебто на службі в польській розвідки. Того ж року органами ДПУ були «викриті шпигунські організації» в Полтаві та Миколаєві, які очолювали баптисти р. Хом'як і З. Павленко, а також у Донбасі, яку очолювали Маркозов і Щеглов [11, арк. 104; 12, с. 106].

У 1928 р. був звинувачений у шпигунстві і заарештований секретар Всеукраїнського союзу об'єднань баптистів О. Букреєв. Через рік у Житомирі репресували скарбника союзу Ф. Косолапова. Після тривалого перебування у Харківській в'язниці він тяжко захворів, тому дружині дозволили забрати його додому, де він і помер.

Схожим був сценарій останніх років життя й у голови Полтавського обласного об'єднання баптистів пресвітера р. Хом'яка, який після ув'язнення в Харкові 1929 р. пішов по етапу, захворів і згодом помер в Іркутську. За свідченням його доньки Л. Довбні, батькові в їжу клали отруту [13, арк. 1–3]. У 20-ті рр. хвиля репресій зачепила й керівний склад Всеукраїнського союзу євангельських християн. У 1929 р. був ув'язнений його голова І. Моторін [14, арк. 12].

На початку 30-х рр. репресії щодо віруючих посилювалися. З цією метою були внесені відповідні зміни в організацію силових органів влади. Як правило кожній новій хвилі репресій передувала відповідна громадська думка, а пресу поглинали публікації про шпигунські дії «релігійників» тощо. Окрім загальних настанов щодо «ворожих елементів», НКВС УРСР 5 жовтня 1937 р. наголосив на необхідності «в найкоротший термін провести широку операцію з метою рішучого розгрому церковно-сектантських контрреволюційних кадрів» [5, с. 198–199].

Із протестантських конфесій в Україні першим зазнав повного зруйнування своєї організації Союз християн євангельської віри. У 1930 р. був репресований весь його керівний склад (більше 800 осіб) на чолі з головою союзу І. Воронаєвим. Його доля до кінця не з'ясована. Відомо, що в 40-ті рр. він ще перебував в одному із сибірських концтаборів. Однак згодом загинув, коли відстав від колони в'язнів і конвоїри нацькували на нього собак. Дружину І. Воронаєва, починаючи з 1933 р., неодноразово арештовували. Лише в 1953 р. їй з двома дітьми влада дозволила виїхати до США.

У першій половині 30-х рр. були репресовані лідери Федеративного союзу баптистів. Тривали арешти й серед керівників українських організацій. У 1932 р. після дев'ятимісячного ув'язнення помер голова Київського обласного об'єднання баптистів Д. Правочеров. Його місце посів А. Костюков, який залишався водночас і головою Всеукраїнського союзу. Однак уже через рік його теж репресували та відправили на три роки в заслання до Сибіру.

Лише за один день, 27 лютого 1934 р. особливою нарадою при колегії ОДПУ УСРР були засуджені на три роки ув'язнення 11 баптистів, серед яких: Е. Клаупік (уповноважений Союзу баптистів СРСР), І. Татарченко (проповідник на Кіровоградщині), Г. Кеніх (проповідник на Одещині), лідери руху Я. В'язовський, І. Захарчук, О. Мозгова та інші [15, арк. 99–101].

У другій половині 30-х рр., особливо в 1937 р. розпочалася нова хвиля репресій, багато віруючих були ув'язнені повторно. Так, у листопаді працівники НКВС знову заарештували А. Костюкова, котрий, за рішенням трійки Київського обласного управління НКВС УРСР, через місяць був розстріляний [15, арк. 1–4, 57–58]. У грудні 1937 р. працівники НКВС розстріляли його наступника на посаді голови Київського обласного об'єднання баптистів А. Нестеренка [16, арк. 2, 8, 9, 115–116]. У 1937 р. повторно заарештували Ф. Жадкевича (керівника Вінницької організації баптистів), який, за твердженням влади, очолював там фашистську організацію баптистів. Наприкінці року його розстріляли так само, як і решту членів очолюваної ним «організації»: Т. Пишного, М. Дехтяра, А. Тарнавського, П. Клешка, А. Канського, Г. Міхалевського [15, арк. 71–73]. Крім названих на Київщині заарештували І. Чижикова (проповідника Київської громади), С. Педяша (колишнього голову Київського окружного об'єднання баптистів) та інших. Закономірно, що сектантські контрреволюційні групи «викривалися» владою саме в тих регіонах України, де був поширений баптистський

рух. За неповними даними впродовж 30-х рр. було репресовано лише в Кременчуці сім лідерів баптистів, у Харкові та Полтаві – по 10, Дніпропетровську – 40. А загалом у СРСР, за даними баптистів, були відправлені до таборів близько 25000 їх одновірців, із яких 22000 назад не повернулися.

Центральне керівництво Союзу євангельських християн теж зазнало репресій. В Україні у 1937 р. був ув'язнений колишній голова Всеукраїнського союзу В. Єгоров [13, арк. 81]. На Вінниччині був засуджений до розстрілу з конфіскацією майна пресвітер Франчук за те, що під час обряду хрещення новоприбулих євангельських християн затонула 15-річна дівчинка. Заодно влада розправилася з його «посібниками» - К. Цверкуном (у минулому «активним учасником петлюрівської банди») та І. Деруном (« писав контрреволюційні листівки»). Кожного з них ув'язнили на 10 років.

Однак упродовж 30-х рр. влада не встигла повністю знищити керівні склади церков баптистів та євангельських християн. Відомо, що у 1940 р. із «старих» кадрів у громадах працювали: М. Орлов, Я. Жидков, А. Андреев, А. Карев, М. Голяев, М. Левінданто, П. Малін, Ф. Пятковський та інші. Українську церкву об'єднаних у 1945 р. євангельських християн-баптистів репрезентували керівники різних рівнів колишнього Всеукраїнського союзу євангельських християн: Я. Ходюш (32 роки стажу священнослужителя), Ф. Гаркуша (30 років), А. Ходюш (20 років), Т. Майданенко (25 років) [16, арк. 48].

Починаючи з кінця 20-х рр. зазнавала переслідувань й Церква адвентистів сьомого дня. В СРСР із 200 проповідників, які працювали у 1929 р. до кінця 40-х рр. залишилося лише два. У 1934 р. позбавили волі беззмінного впродовж 20-х – першої половини 30-х рр. голову Всесоюзного об'єднання адвентистів сьомого дня Г. Лебсака. Через чотири роки він помер у Вологодській в'язниці. Того ж року був засуджений голова Всеукраїнського союзу адвентистів І. Львов, який вийшов на волю і був реабілітований лише у 1956 р. Адвентиста О. Грица в концтаборі взимку обливали водою - він помер від переохолодження [2, с. 94–95, 17, 176, 182]. У 1934 р. був засуджений на п'ять років таборів В. Яковенко за «здійснення релігійної пропаганди, зв'язок із закордоном, проведення нелегальних молитовних зборів адвентистів» . Того ж року за одну ніч була заарештована вся рада Вінницької громади адвентистів. Окрім її керівника А. Васюка опинилися за ґратами Т. Оскерко, с. Штарк, В. Домбровський, П. Івасенко та ін. У 1941 р. А. Васюк був засуджений повторно на сім років [2, с. 234, 240, 243].

За даними адвентистів, у СРСР було репресовано близько 3000 членів церкви. Із 150 проповідників влада заарештувала 148. В Україні до середини 30-х рр. зазнали репресій 98% служителів Церкви адвентистів сьомого дня. Майже 80% від загальної кількості засуджених загинули [6, с. 47, 139]. Результати державної репресивної кампанії щодо протестантів були жахливими. В Україні, наприклад, кількість баптистів та євангельських християн протягом 1929–1932 рр. зменшилася більше ніж у 3, 5 рази.

Через неможливість більшовицької держави ні фізично, ні економічно продовжувати масові репресії у 1938 р. вони були припинені. 17 листопада 1938 р. РНК СРСР та ЦК ВКП(б) ухвалили спільну постанову «Про арешти, прокурорський нагляд та ведення слідства», яка забороняла проводити масові незаконні арешти. Відмінені також були циркуляри НКВС про доцільність «трійок» та спрощений розгляд справ. Передбачався й ряд інших «пом'якшень» . Таким чином більшовицьке керівництво держави відмежовувалося від того масового знищення віруючих, яке тривало впродовж 30-х рр., особливо у їх другій половині. Відповідальність поклали на каральні органи, головню на НКВС.

На завершення зазначимо, що не досягнувши значних результатів в антирелігійній боротьбі впродовж 20-х рр., у 30-ті рр. партійна влада змінила методи боротьби з протестантськими церквами, залучивши до них державні силові структури, які розгорнули страхітливую і фантастичну за своїми масштабами репресивну кампанію проти віруючих-протестантів, особливо керівників їх організацій. Було дозволено не вільний розвиток протестантських церков, а лише підконтрольну державі ілюзорність існування небагатьох централізовано та ієрархічно розчленованих протестантських організацій. Проте репресії не знищили, як того бажали більшовики, віри в Бога. Значна кількість громад існувала напівлегально, щоб потім відновити свою діяльність у 40-50-ті рр.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Белов А. В. Адвентизм / А. В. Белов. - 2-е изд. - М. : Политиздат, 1973. - 239 с. ; Гурич М. Хто такі трясуні? / М. Гурич. - Х. : Держвидав України, 1930. - 38 с. ; Клибанов А. И. Классовое лицо

-
- современного сектантства / А. И. Клибанов. - 2-е изд. - Л. : Прибой, 1930. - 83 с. ; Путинцев Ф. М. Политическая роль и тактика сект / [Под ред. П. А. Красикова]. - М. : ГАИЗ, 1935. - 476 с. ; Ярцев А. Секта евангельских христиан / А. Ярцев. - 4-е изд., перер. - М. : Безбожник, 1930. - 52 с.
2. Митрохин Л. Н. Баптизм и современность (философско-социологические очерки) / Л. Н. Митрохин. - СПб. : РХГИ, 1997. - 480 с.
 3. Алексеева Л. М. История инакомыслия в СССР. Новейший период / Л. М. Алексеева. - Вильнюс - М. : Весть, 1992. - 352 с.
 4. Нежный А. И. Комиссар дьявола А. И. Нежный. - М. : Протестант, 1993. - 272 с.
 5. Жабко-Потапович Л. Христове світло в Україні. Історія українського евангельсько-баптистського руху Л. Жабко-Потапович. - Чикаго: Видання Всеукраїнського Євангельсько-Баптистського Братства, 1991. - 180 с.
 6. Жукалюк Н. А. Вспоминайте наставников ваших (история Церкви Адвентистов седьмого дня в личностях) / Н. А. Жукалюк. - К. : Джерело життя, 1999. - 672 с.
 7. Парасей А. Ф., Жукалюк Н. А. Бедная, бросаемая бурей (Исторические очерки к 110-летию юбилею Церкви адвентистов седьмого дня в Украине) / А. Ф. Парасей, Н. А. Жукалюк. - К. : Джерело життя, 1997. - 340 с.
 8. Хуторський П. Поразка проповідника-шкідника / Безвірник. - 1934. - №10. - С. 48-49.
 9. Державний архів Харківської області. - Ф. 525. - Оп. 1. - Спр. 246.
 10. Там само. - Ф. 845. - Оп. 2. - Спр. 609.
 11. Державний архів Запорізької області. - Ф. 316. - Оп. 3. - Спр. 118.
 12. Церковники-сектанты - враги социализма: [Сборник под ред. И. С. Аверина]. - Иваново: Государственное издательство, 1938. - 124 с.
 13. Державний архів Служби безпеки України. - Спр. 74156.
 14. Центральний державний архів громадських об'єднань України. - Ф. 263. - Оп. 1. - Спр. 64762.
 15. Там само. - Спр. 50163.
 16. Там само. - Ф. 1. - Оп. 23. - Спр. 4555.

Sitarchuk R.A. РЕПРЕССИИ ПРОТИВ ПРОТЕСТАНТСКИХ ЦЕРКВЕЙ И ИХ РУКОВОДИТЕЛЕЙ В 30-Е ГОДЫ XX В.

В статье рассказывается о борьбе большевистской власти с протестантскими церквями в 30-е годы прошлого века. В ней она задействовала государственные силовые структуры, которые развернули масштабную репрессивную кампанию против протестантов. На протяжении исследуемого периода это привело к упадку, самоуничтожению или закрытию церквей евангелистов. Количество их священнослужителей сократилось на 90%.

Ключевые слова: антигосударственный элемент, конфессии, партийная власть, политика, протестанты, репрессии, священнослужители.

Sitarchuk R.A. REPRESSION AS TO THE PROTESTANT CHURCHES AND THEIR LEADERS IN THE 30TH OF THE TWENTIETH CENTURY.

The article represents the struggle of Bolshevik's authorities with Protestant churches in the 30th of previous century. Defence and law enforcement agencies were involved in massive repressive company against Protestants.

This struggle led to the decline, self-destruction or closure of Evangelists churches during the investigated period of time. The number of priests declined to 90%.

Key words: anti-state element, confession, party authority, politics, Protestants, repression, clergyman.

УДК 378 (477.42) – 057.87 «193»

О.Б. Комарницький

**СТУДЕНТСТВО ЖИТОМИРСЬКОГО ПЕДВУЗУ В 30-ТІ РР. ХХ СТ.:
ПАРТІЙНА, ПОЛІТОСВІТНЯ ТА ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ**

У статті йдеться мова про роботу партійно-комсомольських осередків у студентському середовищі Житомирського інституту соціального виховання (педагогічного, учительського інститутів). Показано різні напрями їхньої політосвітньої та громадської діяльності, які визначалися ідеологічними настановами партії.

Ключові слова: студент, інститут, осередок, комуністи, комсомольці, політичне навчання, гурток.